

Studia Bezpieczeństwa Narodowego
Zeszyt 24 (2022)
ISSN 2028-2677, s. 47-70
DOI: 10.37055/sbn/150482

Instytut Bezpieczeństwa i Obronności
Wydział Bezpieczeństwa, Logistyki i Zarządzania
Wojskowa Akademia Techniczna
w Warszawie

National Security Studies
Volume 24 (2022)
ISSN 2028-2677, pp. 47-70
DOI: 10.37055/sbn/150482

Institute of Security and Defense
Faculty of Security, Logistics and Management
Military University of Technology
in Warsaw

DWA MODELE FORMACJI OBRONY TERYTORIALNEJ: UKRAIŃSKI I POLSKI. WNIOSKI DLA FUNKCJONOWANIA WOJSK OBRONY TERYTORIALNEJ W POLSCE W KONTEKŚCIE WOJNY NA UKRAINIE

TWO MODELS OF TERRITORIAL DEFENSE FORMATION: UKRAINIAN AND POLISH. CONCLUSIONS FOR THE FUNCTIONING OF THE TERRITORIAL DEFENSE FORCES IN POLAND IN THE CONTEXT OF THE WAR IN UKRAINE

Michał Korzeniewski

ORCID: 0000-0002-8121-5753

Szkoła Wyższa Wymiaru Sprawiedliwości w Warszawie

Abstrakt. Pulsujący konflikt zbrojny w Donbasie (okresowo „zamrażany”) od 2014 roku uwypuklał prawdziwe intencje Federacji Rosyjskiej - zapobieganie dezintegracji monolitu rosyjsko-ukraińskiego w kwestiach: geopolitycznej, gospodarczo-technologicznej i kulturowej. Odrodzony rosyjski imperializm wojskowo-biurokratyczny sięgnął po znaną metodę „zbierania ziem ruskich”, praktykowaną od XIV wieku. Donbas w pojęciu Kremla stanowi szczególną wartość, mimo zniszczeń wojennych nadal jest niewrażliwym ośrodkiem surowcowo-technologiczno-przemysłowym (m.in. duży potencjał przemysłu zbrojeniowego) i naukowo-badawczym. W związku z tym 20 lutego 2022 roku doszło do wybuchu wojny ukraińsko-rosyjskiej pod szyldem tzw. „Specjalnej operacji Wojskowej”. Wojna rosyjsko-ukraińska już na zawsze zmieniła oblicze Europy, jak i Świata. Neo-imperializm rosyjski doprowadził do otwartej agresji na inne państwo europejskie - Ukrainę, która graniczy z Polską. W związku z funkcjonowaniem Wojsk Obrony Terytorialnej Ukrainy trzeba wyciągnąć wnioski dla polskich Wojsk Obrony Terytorialnej z pierwszego etapu wojny na Ukrainie. Jaka jest więc geneza wojny ukraińsko-rosyjskiej? Jak kształtowały się Wojska Obrony Terytorialnej (WOT) Ukrainy? Jak kształtowały się Wojska Obrony Terytorialnej Polski? Jaką funkcję i zadania ma ukraiński WOT? Jaką rolę pełni ukraiński WOT względem Wojsk Lądowych Ukrainy? Jaką funkcję i zadania ma polski WOT? Jaką rolę pełni polski WOT względem Wojsk Lądowych? Czym różni się ukraiński model WOT od polskiego? Jakie wnioski można wyciągnąć z pierwszego etapu wojny na Ukrainie? Przedmiotem analizy będzie przyczyna konfliktu ukraińsko-rosyjskiego, historia kształtowania się polskiego oraz ukraińskiego WOT oraz funkcjonowanie tych formacji w pierwszym etapie wojny. Celem niniejszej pracy jest synteza genezy konfliktu rosyjsko-ukraińskiego, uwarunkowania procesu formowania

Wojsk Obrony Terytorialnej na Ukrainie oraz w Polsce. W pracy wykorzystano analizę porównawczą dwóch modeli w ujęciu funkcjonalno-zadaniowym i strukturalno-organizacyjnym oraz wysnuto wnioski dla polskiego WOT w kontekście doświadczeń pierwszych miesięcy wojny na Ukrainie.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo narodowe, siły zbrojne, bezpieczeństwa państwa, obrona terytorialna w Polsce i na Ukrainie, wojna ukraińsko-rosyjska

Abstract. The pulsating armed conflict in the Donbas (periodically "frozen") since 2014 has highlighted the real intentions of the Russian Federation: to prevent the disintegration of the Russian-Ukrainian monolith in geopolitical, economic, technological and cultural issues. The revived Russian military-bureaucratic imperialism used the well-known method of "gathering Ruthenian lands", practiced since the 14th century. According to the Kremlin, Donbas is of special value, despite the war damage, it is still a critical resource, technological and industrial center (including the great potential of the arms industry) and research and development. Therefore, on February 20, 2022, the Ukrainian-Russian war broke out under the banner of the so-called "Special Military Operation". The Russian-Ukrainian war changed the face of both Europe and the world forever. Russian neo-imperialism led to open aggression against another European state - Ukraine, which borders Poland. In connection with the functioning of the Territorial Defense Forces of Ukraine, conclusions must be drawn for the Polish Territorial Defense Forces from the first stage of the war in Ukraine. So what is the genesis of the Ukrainian-Russian war? How were the Ukrainian Territorial Defense Forces (Territorial Defense Forces) shaped? How were the Polish Territorial Defense Forces shaped? What is the function and tasks of the Ukrainian Territorial Defense Forces? What is the role of the Ukrainian Territorial Defense Forces in relation to the Ukrainian Land Forces? What is the function and tasks of the Polish Territorial Defense Forces? What is the role of the Polish Territorial Defense Forces in relation to the Land Forces? How is the Ukrainian WOT model different from the Polish one? What conclusions can be drawn from the first stage of the war in Ukraine? The subject of the analysis will be the cause of the Ukrainian-Russian conflict, the history of the formation of the Polish and Ukrainian Territorial Defense Forces and the functioning of these formations in the first stage of the war. The aim of this study is to synthesize the genesis of the Russian-Ukrainian conflict, and the conditions for the formation of the Territorial Defense Forces in Ukraine and Poland. A comparative analysis of two models in terms of functional-task as well as structural-organizational and conclusions for the Polish Territorial Defense Forces in the context of the experiences of the first months of the war in Ukraine.

Keywords: state security, armed forces, National security, territorial defense in Poland and Ukraine, the Ukrainian-Russian war

Wstęp

Nowy Euromajdan w Kijowie, trwający od grudnia 2013 do marca 2014 roku, pozostaje szczególnym przejawem społecznego (spontanicznego) sprzeciwu wobec decyzji ówczesnego prorosyjskiego prezydenta Wiktora Janukowycza, o rezygnacji Ukrainy z dążenia do niezależności i europejskiej drogi rozwoju. To pod wpływem tej arbitralnej decyzji w styczniu-lutym 2014 r. pojawiło się silne emancypacyjne dążenie do kształtowania tożsamości ukraińskiej służącej umacnianiu suwerenności państwowej. Władze Rosji zaniepokojone przygotowaniami akcesyjnymi Kijowa do struktur euroatlantyckich, zdecydowały się na działania prewencyjne z udziałem środków politycznych, wojskowych i dezinformacyjnych. Według niepublikowanych źródeł pod koniec lutego 2014 r. zapadły decyzje o etapowej dekompozycji terytorialnej Ukrainy. W marcu 2014 r. doszło do inkorporacji Krymu, „legitymizowanej” narzuconym referendum, którego wynik był łatwy do przewidzenia z uwagi na przewagę odsetka mieszkańców deklarujących lojalność wobec Moskwy. Natomiast

w maju tego samego roku agendy rosyjskiej Federalnej Służby Bezpieczeństwa (FSB) i wywiadu zagranicznego zainicjowały ogłoszenie separacji dwóch obwodów we wschodniej Ukrainie: donieckiego i ługańskiego (prawie 70 proc. mieszkańców tych obwodów deklarowało bliskie związki tożsamościowe z Rosją: język, zwyczaje, przynależność do Cerkwi Moskiewskiej). Tym samym Moskwie udało się z udziałem miejscowych prorosyjskich sił uruchomić konflikt zbrojny, angażując obok czynnika wojskowe pola konfrontacji kulturowej, gospodarczej i informacyjnej.

Przez osiem lat (2014-2022) Rosja przygotowywała swój potencjał polityczny, dyplomatyczny, militarny i dezinformacyjny do podniesienia na wyższy poziom wielopostaciowej konfrontacji, obliczonej na „wymazanie” suwerenności 45-milionowego kraju, jego nienaruszalności terytorialnej i prawa do samodzielnego decydowania o przynależności do kręgu cywilizacji zachodniej. Im brutalniejsza stawała się rosyjska dezinformacja, tym silniej Ukraińcy demonstrowali determinację obrony własnego etnograficznego kodu kulturowego, odrzucając wartości tożsamości rosyjskiej. Wbrew oczekiwaniom Kremla działającego pod wpływem „narodowych patriotów”, m.in. Klubu Izborskiego (kult caratu i stalinizmu) nastąpiło przyspieszenie procesu ukrainizacji, kształtowania się tożsamości narodowej decydującej o tym, co jest dla Ukraińców dobre a co złe, zrywając więzi z imperialnymi synonimami „русский» i „российский». W reakcji na demonstrowaną ukraińską niezależność, rosyjska przestrzeń informacyjna została zdominowana przez agresywne figury językowe w rodzaju: „walka z nazizmem, ukrofasyzmem i ukranazimem”, „konieczność zbrojnej denazyfikacji, defaszyszacji”, „Ukraina nie może istnieć jako państwo narodowe”, „rolę historyczną Rosji jest wyeliminowanie nazizmu w Ukrainie”.

Pulsujący konflikt zbrojny w Donbasie (okresowo „zamrażany”) uwypuklał prawdziwe intencje Kremla: zapobieganie dezintegracji monolitu rosyjsko-ukraińskiego w kwestiach: geopolitycznej, gospodarczo-technologicznej i kulturowej. Odrodzony rosyjski imperializm wojskowo-biurokratyczny sięgnął po znaną metodą „zbierania ziem ruskich”, praktykowaną od XIV wieku. Donbas w pojęciu Kremla stanowi szczególną wartość, mimo zniszczeń wojennych nadal jest newralgicznym ośrodkiem surowcowo-technologiczno-przemysłowym (m.in. duży potencjał przemysłu zbrojeniowego) i naukowo-badawczym. Stąd wszelkie próby zbliżania się Ukrainy do Zachodu, w pojęciu Moskwy, oznaczały wyłączenie potencjału Donbasu z rosyjskiej strefy wpływów i przekierowanie jego zdolności na użytek wrogiej cywilizacji zachodniej.

Geneza i charakter ukraińskiej, wojskowej formacji obrony terytorialnej

Należy przyjąć, że ukraiński model formowania wojskowych formacji obrony terytorialnej znajduje się w fazie *in statu nascendi*. Jego charakter funkcjonalno-organizacyjny uwzględnia: (1) dynamikę uwarunkowań polityczno-militarnych

związanych z sytuacją geopolityczną państwa od marca 2014 roku; (2) społeczne oczekiwania wobec celów i charakteru zadań podejmowanych przez formacje terytorialne; (3) przebieg procesu legitymizacji ukraińskiej obrony terytorialnej w latach 2014-2021 oraz (4) charakter nowych wyzwań w związku z agresją Rosji w Ukrainie - od 24 lutego 2022 r.

Wśród charakterystycznych cech ukraińskich formacji obrony terytorialnej obecna jest pamięć i kult (w pewnym sensie również mit) wobec spontanicznego zrywu militarnym części środowisk ultraradykalnych (w tym młodzieżowych), zademonstrowanych podczas Euromajdanu w Kijowie na przełomie stycznia/lutego 2014 roku. Miało to wówczas miejsce tworzenie *ad hoc* grup bojowych - w drodze ochotniczej rekrutacji i w trybie przyspieszonego tworzenia parastruktur bojowych. Po wypełnieniu doraźnych celów, parastruktury były przekształcane w formacje zorganizowane i kierowane do wypełniania zadań ochronnych. Obok regularnej ukraińskiej armii, ukraiński potencjał wojskowy uzyskał nową wartość w postaci napływu ochotników, głównie wywodzących się z ultraradykalnych organizacji politycznych, dysponujących własnymi formacjami paramilitarnymi. Większość ochotników deklarowała natychmiastową gotowość walki z oddziałami separatystycznymi w Donbasie, które pod względem techniczno-wojskowym i kadrowym wspomagała Rosja. W maju 2014 roku nastąpiło sformowanie pierwszych rozwiniętych struktur pod nazwą Батальйони територіальної оборони України (bataliony obrony terytorialnej).

Pod względem formalno-prawnym ukraińska obrona terytorialna została określona, jako: *państwowe środki wojskowe i specjalne realizowane w okresie szczególnym*. W początkowym etapie jej funkcjonowania realizowała następujące zadania (Ukraina, 2019, o obronie Ukrainy [online]. Źródło dostępne pod adresem: https://kodeksy.com.ua/pro_oboronu_ukrayini/statja-18.htm [dostęp: 15 kwietnia 2022]):

- ochronę i obronę granicy państwowej;
- zapewnienie warunków sprawnego funkcjonowania władz państwowych, samorządowych i administracji wojskowej;
- udział w przedsięwzięciach związanych ze strategicznym i operacyjnym rozmieszczaniem wojsk;
- ochronę i obronę obiektów infrastruktury krytycznej państwa;
- udział w zwalczaniu sił dywersyjnych, rozpoznawczych i innych grup zbrojnych agresora oraz antypaństwowych grup zbrojnych.

Dużym problemem społecznym w Ukrainie przed rokiem 2014 była kwestia odbywania obowiązkowej służby wojskowej w Siłach Zbrojnych Ukrainy. Wojsko wówczas, podobnie jak inne instytucje państwowe, nie cieszyło się znaczącym poparciem. Większość Ukraińców negowała panującą w armii korupcję, brak uzbrojenia i podstawowego uzbrojenia, zapóźnienia technologiczne (*nomen omen* Ukraina zaliczana była wtedy do liczących się na świecie państw produkujących nowoczesne uzbrojenie). Wyrażano obawy co do lojalności części kadry dowódczej wobec władz państwowych, narastała krytyka archaicznego systemu szkolenia wojsk

opartego o poradziecki model, a także zapaść warunków socjalno-bytowych żołnierzy, stanu obiektów koszarowych i bazy szkoleniowej. Brak zaufania społecznego do wojska powodował, że znaczny odsetek młodych Ukraińców uchylał się od służby wojskowej. Po wydarzeniach na Euromajdanie stopień niechęci uległ zwiększeniu, ponieważ pojawiły się zbiorowe odmowy służby w Gwardii Narodowej, kojarzonej z faktem, że formacja ta brała czynny udział przeciwko protestującym.

Na mocy dekretu Prezydenta Ukrainy o częściowej mobilizacji z dnia 17 marca 2014 roku, powołano ochotniczą formację batalionów obrony terytorialnej. Dekret zakładał mobilizację pierwszych pododdziałów w ciągu 45 dni od daty jego wejścia w życie (swoim zasięgiem całą Ukrainę wraz z ochotnikami z Krymu (Ukraina, 2014, Dekret o częściowej mobilizacji [online]. Źródło dostępne pod adresem: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303/2014#n2> [dostęp: 15 kwietnia 2022]). 30 kwietnia 2014 roku Szef Sztabu Ukraińskiego Siegiej Paszynski poinformował o utworzeniu 7 batalionów ochrony terytorialnej na wschodzie Ukrainy. Głównym zadaniem tych batalionów było zapobieganie dalszym prowokacjom, przypadkom dywersji i szantażu ze strony zorganizowanych paramilitarnych grup działających na terytorium obwodów donieckiego i ługańskiego, inspirowanych i kierowanych przez kadrowe komórki rosyjskiej FSB, wywiadu i jednostek rozpoznawczych Federacji Rosyjskiej (Oddzielne bataliony piechoty zmotoryzowanej [online]. Źródło dostępne pod adresem: <https://www.ukrmilitary.com/2015/02/batalions-tro.html> [dostęp: 15 kwietnia 2022]). W dniu 6 maja 2014 roku dekretem Prezydenta Ukrainy ogłoszono drugą częściową mobilizację. Była odpowiedzią na postępujące pogorszenie się bezpieczeństwa państwa we wschodniej części i sygnalizowaną przez Kreml dalszą destabilizację polityczno-terytorialną z wszczęciem konfliktu zbrojnego włącznie.

Bataliony Obrony Terytorialnej stanowią integralną część Sił Zbrojnych Ukrainy. Od samego początku wyłonił się problem podległości służbowej tej formacji, *de facto* szefowi Sztabu Generalnego. W praktyce ministerstwo obrony narodowej, z racji formalnego nadzoru nad całością narodowej siły zbrojnej, określało ogólne zdania, delegując szczegółowe kwestie wykonawcze na poziom szefów regionalnych dowódców obrony terytorialnej. Należy podkreślić, że większość ukraińskich mediów już na samym początku formowania się batalionów, podkreślała: (1) rolę ochotniczej formacji w kształtowaniu tożsamości narodowej, (2) terytorialno-moralne wymiary odpowiedzialności za bezpieczeństwo państwa i środowisko lokalne; (3) znaczenie ochotniczych struktur w tworzeniu etosu nowej jakości powszechnej obrony niepodległości i suwerenności państwa (Bataliony Obrony Terytorialnej [online]. Źródło dostępne pod adresem: <https://www.globalsecurity.org/military/world/ukraine/btro.htm> [dostęp: 15 kwietnia 2022]). Główne cele i zadania batalionów określono w nowej ustawie o Obronie Ukrainy, wyróżniając (Bataliony Obrony Terytorialnej [online]. Źródło: <https://uk.wikipedia.org/wiki> [dostęp: 15.04.2022]):

- obronę niepodległości i suwerenności państwa;
- utrzymanie bezpieczeństwa i porządku publicznego;

- zapewnienie działalności organów administracji publicznej w regionach;
- ochronę strategicznie ważnych obiektów państwowych i terenowych;
- walka z sabotażem, nielegalnie tworzonymi grupami zbrojnymi;
- pomoc w ochronie granicy państwowej.

Dyskusja parlamentarna wokół nowych regulacji w sprawie obrony Ukrainy sprzyjała zaprezentowaniu diagnozy sił zbrojnych i ich zachowania się w czasie inkorporacji Krymu i rozpoczęcia wojny w Donbasie. W opinii ówczesnego szefa Sztabu Generalnego Wiktora Muzhenko, zarówno funkcjonujący system obrony narodowej i jej główny element - armia ukraińska przedstawiały niewielką wartość funkcjonalno-strukturalną. Wynikało to z wielu przyczyn, w szczególności: (1) zaniedbań i braku wieloletniego finansowania nakładów obronnych (przez dwie dekady lat poniżej minimalnych potrzeb), (2) braku odpowiednich norm dla gotowości bojowej dla poszczególnych rodzajów sił zbrojnych i zasad kształtowania dyscypliny wojskowej, (3) niskiego morale żołnierzy zawodowych (przypadki zdrady niektórych dowódców ukraińskich na Krymie i ich przejście do sił rosyjskich, zjawisko dezercji); (4) przestarzałego technologicznie uzbrojenia, sprzętu i wyposażenia wojskowego (eksploatacja 90 proc. czołgów, transporterów opancerzonych i samolotów – więcej niż 20 lat); (5) braku systematycznego szkolenia, zwłaszcza poligonowego ze względu na ograniczone środki materiałowo-finansowe (Wyzwanie reformy wojskowej [online]. Źródło dostępne pod adresem: <https://carnegieendowment.org/2018/02/22/ukraines-toughest-fight-challenge-of-military-reform-pub-75609> [dostęp: 15.04.2022]).

W ocenie politycznej, zdecydowanie newralgicznym problemem narodowym była kwestia niskiego morale stanów osobowych armii ukraińskiej armii. Paradoksalnie w 2014 roku dużą część ukraińskich oddziałów dowodzili jawnie prorosyjscy generałowie/admirałowie. Wywiad rosyjski był doskonale zorientowany o stopniu zdemoralizowania żołnierzy zawodowych w poszczególnych rodzajach sił zbrojnych oraz w jednostkach organizacyjnych szkolnictwa wojskowego. Konsekwencją takiego stanu rzeczy były zaniedbania związane z przygotowaniem obrony Krymu i następnie odstąpienie od niej. Prawie 70 proc. stanów osobowych oddziałów ukraińskich przeszło tam na stronę Federacji Rosyjskiej (Wyzwanie reformy wojskowej [online]. Źródło dostępne pod adresem: <https://carnegieendowment.org/2018/02/22/ukraines-toughest-fight-challenge-of-military-reform-pub-75609> [dostęp: 15.04.2022]).

Inny, złożony problem systemu obronnego Ukrainy związany był z kwestiami: (1) podziału kompetencji najwyższych władz w zakresie kierowania i dowodzenia obronnością państwa; (2) strukturą dowodzenia siłami zbrojnymi, (3) modelem kompetencji profesjonalnych i społecznych dowódców, w tym m.in. roli młodszych stopniem dowódców w podejmowaniu szybkich decyzji podczas działania w terenie. Preferowany system przewidywał obligatoryjność uzgadniania wszystkich decyzji z wyższym dowództwem, nawet w sytuacji nagłego zwrotu sytuacji związanej z wypełnianiem zamiaru bojowego. Dynamika przestrzeni walki wymaga podejmowania szybkich/nagłych decyzji w warunkach zagrożenia, uniemożliwiając czekanie na

akceptację realizacji zamiarów przez wyższy szczebel dowodzenia. Tym samym dowódcy plutonów i kompanii po otrzymaniu – oczekiwanej zgody na realizację zadania bojowego, często nie mogli go zrealizować z uwagi, że przygotowane projekcje zamiarów okazywały się nieaktualne względem nowej sytuacji przestrzeni walki. Największym mankamentem młodszych dowódców był brak umiejętności samodzielnego zobrazowania postawionego zadania i przejścia w fazę wykonawczą (*Przemiana armii ukraińskiej*, [online]. Źródło dostępne pod adresem: <https://theconversation.com/in-2014-the-decrepit-ukrainian-army-hit-the-refresh-button-eight-years-later-its-paying-off-177881> [dostęp: 16 kwietnia 2022]),

Pod koniec 2014 roku przystąpiono do reorganizacji zakresu działalności ukraińskich Batalionów Obrony Terytorialnej. Pod wpływem pierwszych doświadczeń kampanii w Donbasie i nowych zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa, bataliony te zostały przeformowane w formacje piechoty zmotoryzowanej i włączone w skład brygad wojsk lądowych. Nadzór na całością modernizacyjną sprawował Sztab Generalny Sił Zbrojnych Ukrainy. Obwodowe komórki zajmujące się obroną terytorialną zyskały nowy status, odpowiadający kompetencjom organów administracji państwowej (Struktura WOT SZ Ukrainy [online]. Źródło dostępne pod adresem: <https://www.ukrmilitary.com/2015/08/tro.html> [dostęp: 16 kwietnia 2022]). Parlament ukraiński zdecydował, artykułując w ustawie, że Ukraińskie Wojska Obrony Terytorialnej (dalej: UWOT) Sił Zbrojnych stanowią rodzaj Sił Zbrojnych Ukrainy odpowiedzialny za organizację, przygotowanie i realizację zadań obrony terytorialnej. Według przyjętej definicji: *Obrona Terytorialna jest to system środków narodowych, militarnych i specjalnych w czasach wojny i pokoju, które służą ochronie ludności, terytorium, środowisku oraz mienia przed sytuacjami nadzwyczajnymi oraz zagrożeniami militarnymi* (Ukraina 2022, Fundamenty narodowego oporu [online]. Źródło dostępne pod adresem: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#top_ [dostęp: 16 kwietnia 2022]).

Analiza celów i zadań Obrony Terytorialnej Ukrainy pozwala określić ich następujące, główne cechy funkcjonalno-strukturalne:

- *terytorialność* - z istoty ustawy żołnierz obrony terytorialnej ma służyć w rejonie swojego zamieszkania, przez co zna nastroje społeczne, stosunki ludnościowe występujące na jego terenie (w tym rola mniejszości narodowych), jego rzeźbę, stosunki wodne, zalesienie i inne wartości mogące mieć związek z prowadzonymi w nim działaniami wojennymi;
- *masowość* - wskutek wielokrotnie przeprowadzanych częściowych mobilizacji od 2014 roku znaczny odsetek Ukraińców został przeszkolony wojskowo (na poziomie podstawowym) i przygotowany do prowadzenia działań wojennych. Wybrane grupy obywateli uzyskały dodatkowe kompetencje wojskowe, co pozwala na ich wcielanie (według oceny zagrożeń) do wojska. Na podstawie oceny zagrożeń bezpieczeństwa państwa i jego potrzeb obronnych zreorganizowany został system mobilizacyjny i przygotowywania rezerw, pozwalając na utrzymanie zadowalającego poziomu wyszkolenia

- żołnierzy, postępowania podczas mobilizacji i wdrażania uzupełnień strat w wynikających z przebiegu kampanii wojennej;
- *system rozmieszczenia i dostosowywania jednostek obrony terytorialnej do działania* - terytorialność żołnierzy UWOT i ich wielkość/stan w danym rejonie umożliwia szybkie zmobilizowanie poszczególnych jednostek i przejście do wykonywania zadań operacyjnych. Takie rozwiązanie niewątpliwie zwiększa skuteczność UWOT reagowania w chwili rozpoznanego i zdiagnozowania konkretnego zagrożenia;
 - *jednolite dowództwo* – rozproszenie dowodzenia zagraża operatywnemu podejmowaniu decyzji na polu walki. Zasada jednolitego dowództwa, przejrzysty podział kompetencyjny (obowiązki i prawa), zasady programowo-wykonawcze oraz kontrolne są gwarancją zgodności myślenia i działania wszystkich dowódców i oficerów na poszczególnych szczeblach dowodzenia w wypełnianiu określonych zadań (Kręcikij J., Lewandowski J., 2015, Organizacja i dowodzenie na poziomie strategicznym i operacyjnym, Kraków, Oficyna wydawnicza AFM KAAF.M.)
 - *centralizację zarządzania* – organizacja procesu decyzyjnego z udziałem wykwalifikowanych kadr oficerskich, odpowiedzialnych za planowanie i koordynowanie przedsięwzięć szkoleniowych i bojowych (R. M. Gomez, Centralized command – decentralized execution: Implications of operating in a network centric warfare environment [online]. Źródło dostępne pod adresem: <https://www.hsdl.org> [dostęp: 16 kwietnia 2022]).

Warto zwrócić uwagę na jeszcze inne cechy ukraińskiego modelu wojsk obrony terytorialnej: decentralizację oraz autonomię sił i środków. Decentralizacja polega na przeniesieniu oraz delegowaniu uprawnień decyzyjnych w dół, w hierarchii dowodzenia (Kręcikij J., Wołęjszo J., 2007, Podstawy Dowodzenia, Warszawa, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej.). Takie przekazanie uprawnień przez wyższe dowództwo zapewnia podwładnym większą swobodą działania. Skupienie władzy i uprawnień decyzyjnych dla dowódcy na szczeblu taktycznym pozwala na samodzielne podejmowanie decyzji przez dowódców plutonów, kompanii mających duży wpływ reagowania na dynamicznie zmieniającą się sytuację pola walki. Dzięki temu mogą wykazywać się inicjatywą i wykorzystywać jej zmienne na korzyść własnego oddziału. Skuteczna decentralizacja oraz niezależność sił obrony terytorialnej wymaga spełnienia dwóch ważnych warunków:

- dowódca niższego szczebla musi rozumieć zamiar przełożonego przy wykonywaniu zadań, ponieważ ma obowiązek działać zgodnie z intencją wyższego dowódcy (NATO Standarization Office (NSO), 2022, Allied Joint Publicatiun-3.2, Allied Joint Doctrine for Land Operations [online]. Źródło dostępne pod adresem: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1061959/AJP_-3.2_Land_Operations_EdB_V1.pdf [dostęp: 17 kwietnia 2022]);

- przełożony musi znać w każdym momencie operacji sytuację w swoim obszarze odpowiedzialności (Kręcikij J., Wołęjszo J., 2007, Podstawy Dowodzenia, Warszawa, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej).

Spełnienie wymienionych powyżej dwóch warunków, wymaga posiadania przez kadre oficerską i podoficerską odpowiednich kompetencji profesjonalnych i społecznych. Wynika to z pełnionych ról przez dowódców, w tym odpowiedzialności za wyszkolenie swoich podwładnych, budowanie wzajemnego zaufania, kształtowania odpowiednich wzorów zachowań i wysokiej dyscypliny wojskowej. Dodatkowo zapewniona musi być również łączność, która będzie odporna na warunki atmosferyczne i działalność przeciwnika.

Analiza porównawcza modelu zadaniowego i strukturalno-organizacyjnego wojsk obrony terytorialnej Ukrainy i Polski

WOT Ukrainy

Jednostkom i pododdziałom obrony terytorialnej przypisuje się następujące zadania (O Siłach zbrojnych Obrony Terytorialnej Ukrainy [online]. Źródło dostępne pod adresem: <https://ips.ligazakon.net/document/JH1V300A?an=3> [dostęp: 17 kwietnia 2022]):

terminowe reagowanie i podjęcie niezbędnych działań w celu obrony terytorium i ochrony ludności na określonym obszarze do czasu rozmieszczenia na tym terytorium grupy wojsk (sił) lub/lub grupy sił połączonych przeznaczonych do prowadzenia działań wojskowych (bojowych) operacje odpięcia agresji zbrojnej na Ukrainę;

udział we wzmacnianiu ochrony i obrony granicy państwowej, w ochronie ludności, terytoriów, środowiska i mienia przed sytuacjami nadzwyczajnymi, usuwanie skutków działań wojennych (bojowych), w przygotowaniu obywateli Ukrainy do oporu narodowego;

- udział w zapewnianiu warunków bezpiecznego funkcjonowania organów władzy publicznej, innych organów państwowych, organów samorządu terytorialnego oraz organów administracji wojskowej;
- udział w ochronie i obronie ważnych obiektów i łączności, innych obiektów infrastruktury krytycznej wskazanych przez Gabinet Ministrów Ukrainy oraz obiektów o znaczeniu regionalnym, powiatowym, wiejskim, miejskim, miejskim, rad rejonowych w miastach, wsiach, gminach; dysfunkcji i likwidacji, które stanowią zagrożenie dla życia ludności;
- zapewnienie warunków do strategicznego (operacyjnego) rozmieszczenia wojsk (sił) lub ich przegrupowania;

- udział w realizacji środków czasowego zakazu lub ograniczenia ruchu pojazdów i pieszych w pobliżu i w obrębie stref/obszarów zagrożenia i/lub prowadzenia działań wojskowych (bojowych), w zapewnieniu środków bezpieczeństwa publicznego i porządku w osiedlach;
- udział we wprowadzaniu i realizacji środków ustroju prawnego stanu wojennego w przypadku jego wprowadzenia na całym terytorium Ukrainy lub w niektórych jej miejscowościach oraz w walce z siłami dywersyjnymi i rozpoznawczymi, innymi formacjami zbrojnymi agresora (wroga) oraz formacjami paramilitarnymi lub zbrojnymi nieprzewidzianymi w ustawach Ukrainy;
- udział w działaniach informacyjnych mających na celu podniesienie poziomu zdolności obronnych państwa i przeciwdziałanie działaniom informacyjnym agresora (wroga).

Zadania postawione przed Wojskami Obrony Terytorialnej Ukrainy jednoznacznie wskazują na charakter tej formacji. UWOT pełni rolę pomocniczą, wspierającą wobec Sił Zbrojnych Ukrainy. Już w pierwszym zadaniu tej formacji uwypukla się jej charakter: odpowiedzialność za opóźnianie działań wojsk przeciwnika oraz organizację ochrony ludności cywilnej do czasu przybycia regularnych sił zbrojnych, które przejmą ciężar walki bezpośredniej. A zatem UWOT nie jest przeznaczony do regularnej walki, lecz do działań nieregularnych, opóźniających i obronnych, przede wszystkim umożliwiając wykonywanie podstawowych zadań Siłom Zbrojnym Ukrainy.

Ukraiński WOT odpowiedzialny jest za tzw. „miękkie podbrzusze” armii ukraińskiej, zapewnia ochronę infrastruktury krytycznej, ochrania obiekty władz organów władzy publicznej i państwowej wraz z jednostkami samorządu terytorialnego. Jest to rozwiązanie korzystne, ponieważ regularne siły zbrojne nie będą oddelegowywać własnych oddziałów do zadań ochronnych i obronnych, skupiając się na regularnej walce. Wiąże się to także z zapewnianiem odpowiednich warunków do rozmieszczenia wojsk regularnych lub ich przegrupowania, przestrzeganiem zakazu lub ograniczenia ruchu pojazdów i pieszych w sferach zagrożonych. Odpowiednie zabezpieczenie terenu ma na celu rozwinięcie szyków bojowych sił zbrojnych. Terytorialsi powinni dobrze znać obszar, na którym działają, przekazywać dane dotyczące warunków atmosferycznych, stanu dróg, położenia wojsk przeciwnika i innych informacji mogących mieć wpływ na podejmowanie konkretnych działań w oparciu o zmienne dynamiki przestrzeni walki. Operatywność obrony terytorialnej służy w jakimś stopniu jakości działania sił regularnych operujących na nowym, nieznanym terenie. Ukraińscy terytorialsi odpowiedzialni są również za ochronę ładu i bezpieczeństwa publicznego oraz egzekwowanie przestrzegania zapisów prawa. Oznacza to przejmowanie części zadań prewencyjnych o charakterze policyjnym, tym samym zwiększając stabilność państwa w sytuacjach kryzysowych.

Ukraiński WOT posiada uzbrojenie służące podejmowaniu walki z zorganizowanymi grupami dywersyjnymi czy formacjami paramilitarnymi działającymi na terytorium Ukrainy, atakującymi obiekty infrastruktury cywilnej. Wojna rosyjsko-ukraińska jest przykładem jak Federacja Rosyjska aktywnie organizuje grupy o charakterze dywersyjno-rozpoznawczym gwałcąc tym samym normy prawa międzynarodowego (Rosyjska Ofensywa na Kijów [online]. Źródło dostępne pod adresem : <https://defence24.pl/sily-zbrojne/rosyjska-ofensywa-na-kijow> [dostęp: 17.04.2022]). Formacje Obrony Terytorialnej pełnią również ważne zadania o charakterze informacyjnych i edukacyjnym w zakresie przygotowania poszczególnych środowisk społeczno-zawodowych do oporu przeciwko agresorowi. Ukraińscy rezerwiści prowadzą także szkolenia wojskowe oraz szkolenia z zakresu obrony cywilnej dla ludności zwiększając potencjał militarny kraju (Szkolenia organizowane przez obronę terytorialną [online]. Źródło dostępne pod adresem: <https://www.aa.com.tr/en/world/ukraines-territorial-defense-trains-civilians-against-possible-hitches-amid-tensions/2495184> [dostęp: 17 kwietnia 2022]).

Idea Wojsk Obrony Terytorialnej Ukrainy dobrze wpisuje się w myśl przewodnią *Strategii Bezpieczeństwa Wojennego* z 2021 roku. Według niej system obrony powszechnej ma przede wszystkim na celu (Strategia Bezpieczeństwa Wojennego Ukrainy [online]. Źródło dostępne pod adresem: <https://defence24.pl/obrona-powszechna-i-kierunek-na-zachod-ukraina-z-nowa-strategia-bezpieczenstwa-wojennego-analiza> [dostęp: 19.04.2022]): (1) wzmacnianie suwerenności i integralności terytorialnej; (2) współudział w działalności prewencyjnej i trwałym oporze wobec agresora; (3) wykorzystanie całego potencjału państwa i społeczeństwa oraz zastosowaniu wszelkich dostępnych form i sposobów walki z agresorem zgodnym z regułami i normami prawa międzynarodowego. Strategia wymienia *expressis verbis* Federację Rosyjską jako kardynalnego agresora, który podczas operacji wojennej ma ponieść maksymalne straty materialne i osobowe przy względnie niskich stratach własnych (Nowa Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Ukrainy [online]. Źródło dostępne pod adresem: https://pism.pl/publikacje/Nowa_strategia_bezpieczenstwa_narodowego_Ukrainy [dostęp: 21 kwietnia 2022]). Strategia przewiduje trzy zasadnicze etapy funkcjonalno-zadaniowe podejmowane przez Wojska Obrony Terytorialnej Ukrainy (Wojska Obrony Terytorialnej [online]. Źródło dostępne pod adresem: <https://www.mil.gov.ua/ministry/sklad-zbrojnix-sil-ukraini/sili-teritorialnoi-oboroni-zbrojnix-sil-ukraini.html> [dostęp: 21 kwietnia 2022]):

- Pierwszy – w okresie „P” (pokoju), w którym działa „sztab czasu pokoju” oraz ok. 10 tys. zakontraktowanych żołnierzy wypełniających przedsięwzięcia szkoleniowe i doskonalące, nadzorowane przez zawczasu rozwinięte komórki dowodzenia i sztabów. Ważnym zadaniem w okresie „P” jest organizowanie przez jednostki UWOT szkoleń dla środowisk cywilnych. Z kolei ochotnicy (o bojga płci) przechodzą dobrowolnie szkolenia weekendowe (ich częstotliwość określa dowódca danej jednostki), ponadto raz w roku obligatoryjnie biorą udział w szkoleniu na zgrupowaniu poligonowym.

- Drugi – obejmuje okres kryzysu, w którym działa „sztab okresu specjalnego”. W etapie tym przewiduje się mobilizację przeszkolonych rezerwistów i ich zakontraktowanie w UWOT z uwzględnieniem (1) terytorialności - rezerwiści stawiają się w jednostkach zlokalizowanych w miejscu ich zamieszkania lub z pobliskich miejscowości i (2) osiągnięcia jak najkrótszego czasu stawienia się żołnierzy w miejscu mobilizowania jednostki wraz z przekazaniem im uzbrojenia i wyposażenia (przechowywane w batalionie OT).
- Trzeci – zakłada tworzenie i rozmieszczanie ochotniczych formacji wspólnot Terytorialnych na wniosek Dowódcy UWOT SZ Ukrainy w małych miejscowościach, w zależności od potrzeb

Dużym atutem Wojsk Obrony Terytorialnej Ukrainy jest fakt, że większość tej formacji tworzą ochotnicy. Ochotnicy są o wiele bardziej zmotywowani, idealistyczni oraz mogą stracić życie w imię swoich ideałów oraz wolnej Ukrainy. Prezentują również wyższą wartość bojową niż poborowi. Docelowo Wojska Obrony Ukrainy mają składać się z 25 brygad, w skład których będzie wchodzić 150 batalionów, łącznie w okresie wojny ok. 130 tysięcy żołnierzy (Wojska Obrony Terytorialnej [online]. Źródło dostępne pod adresem: <https://www.slovoidilo.ua/2022/01/19/stattja/suspilstvo/syly-terytorialnoyi-oborony-chym-zajmatymutsya-yak-tudy-potrapyty> [Dostęp: 21 kwietnia 2022]).

Wojska Obrony Terytorialnej Polski

Według *Słownika terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego* – Polskie Wojska Obrony Terytorialnej (dalej: PWOT) to integralny element Sił Zbrojnych RP, który ma za główne zadanie obronę określonych obszarów kraju, prowadzenie regularnych i nieregularnych działań bojowych w rejonach swojej odpowiedzialności, wspieranie działalności wojsk operacyjnych i udzielanie pomocy obronie cywilnej (*Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Wyd. 6, 2008. AON, Warszawa, str. 167). Inna definicja określa Wojska Obrony Terytorialnej jako rodzaj sił zbrojnych zorganizowany do realizacji zadań obrony określonych terytoriów oraz ochrony lokalnego społeczeństwa. PWOT formowany jest w oparciu o miejscowe źródła i zasoby ze składu Sił Zbrojnych RP i jest w stanie prowadzić we współdziałaniu z wojskami operacyjnymi i wsparcia działania militarne i niemilitarne o różnej intensywności w czasie pokoju, kryzysu i wojny (Stachowski M., 2017, *Koncepcja Wojsk Obrony Terytorialnej jako piątego rodzaju Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej* (materiał dyskusyjny) [online]. Źródło dostępne pod adresem: <https://repozytorium.ka.edu.pl> [dostęp: 22 kwietnia 2022]).

Dowództwo Wojsk Obrony Terytorialnej nie zaprezentowało własnej definicji swojej formacji, wskazując, że Wojska są piątym odrębnym rodzajem Sił Zbrojnych RP, a także, że w PWOT będą mogli pełnić służbę żołnierze w według nowego trybu powołań obowiązujących w Terytorialnej Służbie Wojskowej (TSW), m.in.

obowiązek służby na obszarze swojego zamieszkania (PWOT w systemie obronnym [online]. Źródło dostępne pod adresem: <https://terytorialsi.wp.mil.pl/faq> [dostęp: 21 kwietnia 2022]), co jest nowością w porównaniu z tradycyjną formą służby zawodowej.

W Polsce proces kształtowania się Wojsk Obrony Terytorialnej rozpoczął się 30 grudnia 2015 roku na decyzji wydanej przez ministra obrony narodowej w sprawie powołania Pełnomocnika do Spraw Utworzenia Obrony Terytorialnej. Do jego należało m.in. opracowanie do 1 maja 2016 r. koncepcję organizacji i funkcjonowania obrony terytorialnej we współpracy z Szefem Sztabu Generalnego Wojska Polskiego (Decyzja Nr 504/MON z dnia 30 grudnia 2015 r. w sprawie powołania Pełnomocnika Ministra Obrony Narodowej do Spraw Utworzenia Obrony Terytorialnej [online]. Źródło dostępne pod adresem: <https://www.dz.urz.mon.gov.pl/dziennik/pozycja/decyzja-2-decyzja-nr-504mon-z-dnia-30-grudnia-2015-r-w-sprawie-powolania-pelnomocnika-ministra-obrony-narodowej-do-spraw-utworzenia-obrony-terytorialn/> [dostęp: 21 kwietnia 2022]). 25 kwietnia 2016 roku została podpisana koncepcja utworzenia Obrony Terytorialnej, zakładając powstanie w każdym województwie jednej brygady OT oraz w każdym mieście wojewódzkim jednego batalionu OT. Pierwsze trzy brygady miały powstać na przełomie 2016/2017 roku na tzw. „ścianie wschodniej”. Zasadniczy proces formowania się wszystkich brygad miał się zakończyć w 2019 roku (Obrona Terytorialna [online]. Źródło dostępne pod adresem: <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2016-04-25/obrona-terytorialna-17-brygad-35-tys-zolnierzy-nowa-formacja-w-polskim-wojsku/> [dostęp: 21 kwietnia 2022]).

Formalnie Wojska Obrony Terytorialnej powołane zostały 1 stycznia 2017 roku. Pod koniec 2021 roku Wojska Obrony Terytorialnej liczyły ponad 32 tysiące żołnierzy. Docelowo formacja ma skupiać ok. 53 tysięcy żołnierzy w 20 Brygadach PWOT (Plan budowy WOT [online]. Źródło dostępne pod adresem: <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/plan-budowy-wot> [dostęp: 21 kwietnia 2022]).

Główną misją PWOT jest obrona i wspieranie lokalnej społeczności, zarówno w czasie pokoju i czasie kryzysu (Wojska Obrony Terytorialnej [online]. Źródło dostępne pod adresem: <https://www.wojsko-polskie.pl/wojska-obrony-terytorialnej/> [dostęp: 21.04.2022]). Natomiast w czasie wojny PWOT mają być wsparciem dla wojsk operacyjnych w strefie działań bezpośrednich i pełnić ważną rolę w działaniach nieregularnych (Struktura i zadania WOT [online]. Źródło dostępne pod adresem: <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/struktura-i-zadania> [dostęp: 21 kwietnia 2022]). Stan osobowy PWOT oparty został na żołnierzach-ochotnikach, pełniących służbę wojskową w jednostkach dyslokowanych w miejscu lub pobliżu zamieszkania. Istotą służby, obok terytorialności, jest jej rotacyjność: dwa dni w miesiącu (w jednostce), raz w roku szkolenie dwutygodniowe na zgrupowaniu poligonowym. Żołnierz może także pełnić służbę w trybie dyspozycyjnym, czyli poza jednostką wojskową. O przyjęcie do służby w PWOT ubiegać się mogą zarówno rezerwiści, jak i osoby, które nie odbyły służby wojskowej (Wojska Obrony

Terytorialnej[online]. Źródło dostępne pod adresem <https://www.cyber.mil.pl/articles/o-nas-f/2018-11-20t-wojska-obrony-terytorialnej/> [dostęp: 23 kwietnia 2022]).

Do zasadniczych zadań Wojsk Obrony Terytorialnej należą:

- prowadzenie działań obronnych we współdziałaniu z wojskami operacyjnymi i wsparcia oraz elementami układu pozamilitarnego (UPM);
- prowadzenie samodzielnych działań niekonwencjonalnych, przeciwdywersyjnych i przeciwdesantowych;
- udział w zabezpieczeniu przyjęcia i rozwinięcia sojusznicznych sił wzmocnienia w nakazanych rejonach;
- realizacja przedsięwzięć z zakresu zarządzania kryzysowego;
- prowadzenie działań informacyjnych (Struktura i zadania WOT [online]. Źródło dostępne pod adresem: <https://terytorials.wp.mil.pl/faq/struktura-i-zadania> [dostęp: 21 kwietnia 2022]).

Ponadto, PWOT skoncentrowane są na (Zadania WOT [online]. Źródło dostępne pod adresem: <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/zadania-wot> [dostęp: 21.04.2022]): (1) utrzymaniu powszechnej gotowości do obrony Rzeczypospolitej Polskiej; (2) ochronie ludności przed skutkami klęsk żywiołowych i likwidacją ich skutków, ochroną mienia, udziale w akcjach poszukiwawczych, ratowaniu i ochronie zdrowia i życia ludzkiego, a także w realizacji zadań zarządzania kryzysowego; (3) współpracy z elementami systemu obronnego państwa, w tym szczególnie z wojewodami i organami samorządu terytorialnego oraz kształtowaniu w społeczeństwie postaw i wartości patriotyczno-obywatelskich.

Wyżej wymienionym zadaniom brakuje jednolitej wykładni określającej ich charakter, rodzaje i tryb wykorzystywania środków materialno-rzeczowych dysponowanych przez Wojska Obrony Terytorialnej w systemie bezpieczeństwa i obronności państwa. Pomimo braku formalnej doktryny zadaniowej tej formacji, można wyróżnić zasadnicze platformy działania:

- Ochroną - w czasie pokoju, w czasie kryzysu i wojny. Zadania skupiają się przede wszystkim na zapewnieniu bezpieczeństwa wewnętrznego państwa oraz wsparciu podczas zarządzania kryzysowego. PWOT mogą być angażowane do zapobiegania, monitorowania, reagowania i przeciwdziałania skutkom zagrożeń występujących na terenie państwa oraz realizować zadania i przedsięwzięcia z zakresu obrony cywilnej i zarządzania kryzysowego, w tym ochrona obiektów infrastruktury krytycznej. Szczególny charakter zadań PWOT występuje w czasie kryzysu i wojny podczas przejmowania odpowiedzialności za: (1) ochronę obiektów organów władz publicznej i jednostek samorządu terytorialnego, (2) zapewnienia ładu i porządku konstytucyjnego Rzeczypospolitej Polski; (3) zabezpieczenie przyjęcia i rozwinięcia sojusznicznych sił wzmocnienia na terytorium Polski oraz ich jak najszybszego przemieszczania się.

- Obroną - w stanie kryzysu oraz wojny PWOT będą mogły zostać użyte do: (1) obrony suwerenności, niepodległości i niepodzielności terytorialnej państwa; (2) odparcia sił potencjalnego agresora czy do zabezpieczenia nienaruszalności granic państwowych w celu wsparcia Straży Granicznej; (3) rozbijania grup dywersyjno-sabotażowych przeciwnika; (4) prowadzenia działań rozpoznawczych oraz do działań partyzanckich, wymuszających zmuszających przeciwnika do wydzielania większej liczby pododdziałów w celu zabezpieczenia własnych węzłów komunikacyjnych, logistycznych i tym samym osłabiających intensywność prowadzenia działań; (5) prowadzenia regularnej walki z jednostkami liniowymi przeciwnika wszak pod warunkiem dysponowania ciężkim uzbrojeniem i sprzętem specjalistycznym. Generalnie przeważa pogląd, że bataliony PWOT powinny być użyte tylko do działań obronnych lub opóźniających w sprzyjających do tego warunkach terenowych, np. lasy, rzeki we ścisłej współpracy z jednostkami operacyjnymi.
- Edukacyjno-informacyjną – organizowanie i prowadzenie szkoleń i ćwiczeń specjalistycznych w zakresie zarządzania kryzysowego dla służb i ludności cywilnej (główny cel: dostarczanie podstawowej wiedzy i umiejętności wojskowych oraz szeroko rozumianej edukacji dla bezpieczeństwa).

W wyżej wymienionych celach i zadaniach Wojsk Obrony Terytorialnej uwiadczenia się ich wspierająca rola w odniesieniu do głównych zadań operacyjnych jednostek Sił Zbrojnych RP, w szczególności brygad i dywizji wojsk lądowych. W schemacie operacyjnych działań Wojsk Lądowych, skupiającej się głównie na regularnej walce z przeciwnikiem, istnieje możliwość włączania formacji terytorialnych do rozpoznania i ubezpieczania skrzydeł i kierunków mniej zagrożonych w celu prowadzenia działań obronno-opóźniających.

Wojna w Ukrainie w kontekście działań WOT

Wojna w Ukrainie daje możliwość przeprowadzania analiz związanych z istotnością funkcjonowania Wojsk Obrony Terytorialnej. Na podstawie jej pierwszej fazy, według analityków określonej „nieudaną próbą zajęcia Kijowa i zainstalowania marionetkowego, prorosyjskiego rządu”, można wysunąć pierwsze wnioski. Przede wszystkim upadła utopijna wiara w „wieczny pokój w Europie” oraz że granice państwowe są nienaruszalne. Federacja Rosyjska rozpoczynając inwazję na Ukrainę, udowodniła, iż istnieje realna i poważna groźba dla funkcjonowania państw Europy Środkowo-Wschodniej. Powracający neoimperializm rosyjski jest zagrożeniem zarówno dla interesów narodowych Polski, jak również dla samej suwerenności i niezależności.

Porównując sytuację polskiego WOT z ukraińskim WOT warto zwrócić uwagę na proces, który od 2014 przechodzi Ukraina. Przez te 8 lat państwo to wypracowało wielopoziomowy system rezerw, który podniósł potencjał ochronno-obronny państwa, ponieważ przeszkolono setki tysięcy obywateli w zakresie rzemiosła wojskowego. 24 lutego prezydent Zełenski w odpowiedzi na uznanie przez Rosję quasi-podmiotów podpisał dekret o poborach obywateli znajdujących się w rezerwie wojskowej.

Plan mobilizacji Ukrainy zakłada cztery etapy realizowane w ciągu 90 dni. Pierwszy etap obejmuje obywateli znajdujących się w „rezerwach operacyjnych”. W pierwszej fazie do uzupełnień trafią żołnierze poniżej 40 roku życia mający doświadczenie bojowe, którzy pełnili służbę kontraktowaną lub byli przeszkoleni w jednej z kilku fal mobilizacyjnych od 2014 roku. Takie rozwiązanie służy szybkiemu uzupełnieniu armii ukraińskiej. Drugi etap obejmuje żołnierzy, którzy służyli w wojsku do 2014 roku. Trzeci etap, zwany również rezerwą mobilizacyjną, obejmuje poborowych, którzy ukończyli wydziały wojskowe i oficerowie rezerwy, którzy mają uzupełnić rezerwy strategiczne wojska oraz stanowiska dowodzenia w obronie terytorialnej. Ostatni, czwarty etap, zwany również rezerwą publiczną, obejmuje już wszystkich obywateli, którzy nie mają ograniczeń wiekowych i fizycznych uniemożliwiających im służbę w armii (Fale mobilizacji na Ukrainie[online]. Źródło dostępne pod adresem: <https://www.unian.ua/war/mobilizaciya-v-ukrajini-2022-hvili-mobilizaciji-kogo-prizivayut-zaraz-novini-vtorgnennya-rosiji-v-ukrajinu-11777784.html> [dostęp: 23 kwietnia 2022]). Szef Wydziału Realizacji Służby w Rezerwie Głównego Zarządu Kadr Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Ukrainy płk. Szczerbina, zwrócił uwagę, że żołnierze, którzy po 2014 zakończyli czynną służbę wojskową, będą mieli przydział mobilizacyjny do brygady, w której zakończyli służbę. Umożliwi to wyeliminowaniu problemów, jakie ujawniły się w poprzednich falach mobilizacyjnych z brakami kadrowymi w wojsku (Rezerwiści Ukrainy [online]. Źródło dostępne pod adresem: <https://armyinform.com.ua/2019/07/25/ukrayina-mayeblyzko-200-tysyach-rezervistiv/> [dostęp: 23 kwietnia 2022]).

W Polsce istnieje od lat nierozwiązany problem z rezerwami. Jest ich po prostu coraz mniej i średnia wieku rezerwistów z roku na rok jest coraz wyższa. Ostatni pobór do wojska miał miejsce w 2008 roku i od tego czasu jest zawieszony. Dodatkowo po 2012 roku ograniczono systematyczne przeszkalanie rezerwistów. Publikacje medialne zwracają m.in. uwagę, że najliczniejszą grupę rezerwistów stanowią osoby w przedziale 51-60 lat oraz na fakt, iż Polska nie posiada rezerwistów w grupie wiekowej 21-30 lat (Rezerwistów jest coraz mniej [online]. Źródło dostępne pod adresem: <https://www.rp.pl/wojsko/art253691-rezerwistow-jest-coraz-mniej-i-sa-coraz-starsi> [23 kwietnia 2022]). Zawansowany wiek rezerwistów pozwala sugerować, że mieli oni styczność z wojskiem nie kilkanaście, ale kilkadziesiąt lat temu. Istnieje spora obawa, że rezerwiści w większości odnajdują nawyki wojskowe tylko we wspomnieniach. Nie posiadają umiejętności i kompetencji adekwatnych do dzisiejszych zadań wojskowych, ich wiedza w tej kwestii jest szczątkowa. Warto też zauważyć, że armia polska przeszła również szereg zmian. W związku z tym całkiem zasadna

jest teza, że rezerwiści mogą nie mieć pojęcia, jak aktualnie działa armia zawodowa tworzona na wzór zachodni. Dodatkowo zaawansowany wiek rezerwistów generuje także inny problem – zdolności psychofizycznej i zdrowotnej, co będzie przekładać się na niską wartość bojową uzupełnień.

Wojna w Ukrainie sprawiła, że część społeczeństwa polskiego poczuła potrzebę przeszkolenia wojskowego. Do Wojsk Obrony Terytorialnej od początku konfliktu rosyjsko-ukraińskiego zaczęło zgłaszać się o wiele więcej chętnych niż w poprzednich latach (Coraz więcej ochotników w WOT [online]. Źródło dostępne pod adresem: <https://defence24.pl/polityka-obronna/coraz-wiecej-ochotnikow-w-wot> [dostęp: 23 kwietnia 2022]). Dodatkowo strzelnice i kluby strzeleckie pękają w szwach od nadmiaru ochotników, którzy chcieliby odbyć przeszkolenie z zakresu obsługi broni (Polacy na strzelnicy [online]. Źródło dostępne pod adresem: <https://www.portal-samorzadowy.pl/wydarzenia-lokalne/strzelnice-pekaja-w-szwach-polacy-chca-sie-szkolic-ale-czesto-nie-maja-gdzie,358739.html> [dostęp: 23 kwietnia 2022]). W tej sytuacji zasadnym wydaje się, by dobrze ukierunkować, a następnie wykorzystać ten entuzjazm oraz chęć społeczeństwa do przeszkolenia wojskowego, który rozbudowałby system rezerw oraz przyczyniłby się do wzmocnienia potencjału obronnego państwa. Ponadto na wzór ukraiński to Wojska Obrony Terytorialnej we współpracy z Wojskiem Lądowym mogłyby przejąć ciężar prowadzenia szkoleń wojskowych oraz z zakresu obrony cywilnej dla ludności. Takie podejście wymuszałoby jednak reformę oraz zmianę aktualnej działalności Wojsk Obrony Terytorialnej.

Rosyjscy dywersanci od początku wojny stale infiltrują ukraińskie pozycje. Od początku inwazji na Kijów na dużą skalę zatrzymano 127 dywersantów oraz rozbito 14 grup (Dywersanci w Kijowie [online]. Źródło dostępne pod adresem: <https://hromadske.ua/posts/u-kiyevi-z-pochatku-rosijskogo-vtorgnennya-vzhe-spijmali-127-diversantiv> [dostęp 23 kwietnia 2022]). Na samym początku konfliktu Rosja miała zmobilizować 400 najemników z tzn. grupy Wagnera, którzy mieli schwytać oraz zlikwidować prezydenta Ukrainy, aby przyszykować grunt pod szybkie przejście kontroli przez prorosyjskich działaczy politycznych (Rosyjscy najemnicy polują na prezydent [online]. Źródło dostępne pod adresem: <https://www.thetimes.co.uk/article/volodymyr-zelensky-russian-mercenaries-ordered-to-kill-ukraine-president-cvcksh79d> [dostęp: 23 kwietnia 2022]). Zakładają miny i pułapki, oznaczają cele dla rosyjskiej artylerii oraz umieszczają ukryte kamery oraz inne urządzenia sygnalizacyjne w celu obserwacji i oznaczania ruchów wojsk ukraińskich. Sabotażyści atakują również punkty kontrolne i infrastrukturę krytyczną oraz próbują przejmować i niszczyć sprzęt armii ukraińskiej. Trudno jest rozpoznać samych sabotażystów, ponieważ noszą ubrania cywilne, ale również ukraińskie mundury wojskowe i policyjne. Zdarzają się również kobiety jako sabotażyści (Polowanie na dywersantów [online]. Źródło dostępne pod adresem: <https://www.economist.com/1843/2022/03/29/i-see-their-faces-a-saboteur-hunter-in-kyiv-remembers-his-victims> [dostęp: 23 kwietnia 2022]).

Działalność dywersantów ma kluczowy wpływ w wojnie psychologicznej, ponieważ stwarzają oni poczucie zagrożenia za liniami walk dla żołnierzy ukraińskich, jak również dla cywili, ponieważ nikt może się czuć bezpiecznie. W konflikcie ukraińscy żołnierze podzielili rosyjskich dywersantów na trzy kategorie. Pierwszą z nich są rosyjskie siły specjalne oraz GRU, którzy zostali zainstalowani jeszcze przed wojną w celu wsparcia inwazji. Drugą grupą są sabotażyści, którzy mają za zadanie destabilizować codzienne życie w państwie ukraińskim. Trzecią grupę tworzą specjalnie przeszkoleni agenci i żołnierze, których celem jest likwidowanie liderów ukraińskich (Sabotażyści w Kijowie [online]. Źródło dostępne pod adresem: <https://www.ndtv.com/world-news/ukraine-russia-war-locals-shooting-at-locals-ukraine-capital-hunts-russian-saboteurs-2797813> [dostęp: 23 kwietnia 2022]). W ramach przeciwdziałania tej aktywności żołnierze Wojsk Obrony Terytorialnej patrolują ulice w trakcie trwania godzin policyjnych w poszukiwaniu dywersantów oraz strzegą kluczowe budynki i obiekty. Zabezpieczają również punkty kontrolne, aby maksymalnie utrudniać działalność.

Warto podkreślić, że Wojska Obrony Terytorialnej ściśle współpracują z policją oraz ludnością cywilną, która dostarcza im informacji i dowodów na temat działalności sabotażystów. Jednocześnie szkolą i instruują, jak rozpoznawać działalność takich grup oraz samodzielnie zwalczać oznaczenia lub przedmioty pozostawione w celu wsparcia inwazji rosyjskiej. Działalność dywersyjno-rozpoznawcza Federacji Rosyjskiej przeprowadzana na Krymie w 2014 roku, najprawdopodobniej w przyszłości będzie również wykorzystywana w następnych konfliktach. W związku z tym zasadnym wydaje się stworzenie i dalsza rozbudowa polskich Wojsk Obrony Terytorialnych. Przeszkolone i odpowiednio wyposażone oddziały OT mogą aktywnie brać udział w zwalczeniu grup dywersyjno-rozpoznawczych, czy to w formie regularnej walki czy poprzez organizowanie zasadzek. Trzeba jednocześnie podkreślić, że oprócz działań stricte bojowych PWOT powinien być również w dużej mierze ukierunkowany na działalność ochronno-zabezpieczająco-prewencyjną. PWOT powinno być ukierunkowane i szkolone w zakresie podejmowania czynności patrolowych, organizowania punktów kontrolnych, rozpoznawania i przeciwdziałania działaniom charakterystycznych dla grup dywersyjno-rozpoznawczych oraz w zakresie szkolenia i współpracy z ludnością cywilną. Dodatkowo pododdziały OT muszą umieć zabezpieczać i chronić kluczowe budynki i obiekty infrastruktury krytycznej takie jak mosty, elektrownie czy punkty zaopatrywania ludność w bieżącą wodę. Już na samym początku inwazji siły rosyjskie z Krymu wyprowadziły natarcie w celu zdobycia elektrowni wodnej w Nowej Kachówce, która zaczęła zaopatrywać Krym w dostawy bieżącej wody i prądu. Ważnym jest, żeby na bieżąco analizować przebieg walk w Ukrainie oraz wylapywać wszystkie metody i aktywności, które podejmowane są przez rosyjskich dywersantów. Celem tego ma być tworzenie procedur i zachowań, które minimalizowałyby działalność dywersyjną.

Na podstawie przebiegu walk na Ukrainie można wywnioskować, że prowadzenie głębokich operacji defensywnych ma jak najbardziej sens. Bolączką Rosjan od pierwszych dni wojny było niedostateczne zabezpieczenie linii zaopatrzenia, które wynikało z przeprowadzenia głębokich uderzeń. W związku z dużym dystansem, które pokonały jednostki pancerne i zmechanizowane Rosjan znacznie wydłużyła się trasa zaopatrzenia, która dodatkowo musiała oprzeć się na utwardzonych drogach, ponieważ nadmiar sprzętu oraz ich ciężar uniemożliwiało korzystanie z innych dróg. W połączeniu z niedostateczną liczbą poddziałów zabezpieczenia logistyka rosyjska stała się idealnym celem dla działań lekkiej piechoty, które miały niewątpliwie wpływ na osłabienie impetu pancernych pięści FR w pierwszych tygodniach wojny, jak również spowodowała obniżenie wartości bojowych tych ugrupowań, co mogło przełożyć się na spadek morale walczących. Taka działalność partyzancka hamowała natarcie oraz wymuszała na Rosjanach oddelegowanie dodatkowych sił w celu zabezpieczenia linii zaopatrzenia.

Rozproszona działalność wojsk ukraińskich wpisuje się w założenia ukraińskiego modelu sił OT. Sekcje lekkiej piechoty OT działają na terenie, który dobrze znają, co zapewnia im przewagę nad siłami inwazyjnymi. Dzięki temu mogą dobrać optymalne miejsca na organizowanie zasadzek lub stawiania przeszkód lub min. Z kolei decentralizacja i rozproszenie sił uniemożliwia przeciwnikowi szybkie zażegnanie problemu, ponieważ wymagałoby to bardzo dużych nakładów sił i środków w celu przeczesywania i poszukiwania sekcji lekkiej piechoty, które mogą składać się z kilkusobowych pododdziałów. Przy takim modelu operacji OT ważnym jest autonomia sił i środków, które posiada lekka piechota. Samodzielne działania lekkiej piechoty pozwalają dowódcom wykazywać inicjatywę na polu bitwy.

W związku z tym polskie Wojska Obrony Terytorialne powinny być ukierunkowane na szkolenie dobrych dowódców, poczynając od dowódców najmniejszej sekcji lekkiej piechoty. Dowódcy Ci powinni mieć odpowiednią wiedzę merytoryczną oraz wypracowany zmysł dowódczy, który pozwoli im zachować trzeźwość oceny sytuacji w dynamicznie zmieniającej się sytuacji na polu walki. Dodatkowo muszą również umieć samodzielnie podejmować decyzje podczas trwania operacji. Warto też zauważyć, że działania lekkiej piechoty nie muszą ograniczać się do aktywnej walki zbrojnej z napotkanym przeciwnikiem. Przy odpowiedniej współpracy z jednostkami artyleryjskimi sekcje OT mogłyby naprowadzać i korygować ogień artyleryjski bez wchodzenia w kontakt ogniowy z przeciwnikiem. W związku z tym należałoby przeprowadzić szkolenia zgrywające jednostek artyleryjskich i pododdziałów OT.

Ważną kwestią jest uzbrojenie pododdziału lekkiej piechoty, ponieważ przykład wojny ukraińsko-rosyjskiej udowodnił, że zasadnym jest nasycenie sekcji lekkimi PPK, zdolnymi do rażenia pojazdów każdego typu. Warto również zainwestować w środki minowe, które będą spowalniały działalność nieprzyjaciela - szczególnie na terenie, na którym pokonały już jednostki liniowe. Zasadnym wydaje się również umiejętności obsługi dronów, które można będzie użyć do prowadzenia rozpoznania.

Jednym z kluczowych problemów w działaniach lekkiej piechoty będzie utrzymanie stałej łączności z dowództwem. W założeniach autonomii sił OT dowódcy poszczególnych szczebli muszą w każdym momencie mieć łączność z wyższym dowództwem oraz sami posiadać odpowiednią świadomość sytuacyjną.

Czasy statycznych konfliktów zbrojnych są w dzisiejszych czasach rzadkością. Aktualnie na polu bitwy liczy się dynamiczność oraz manewrowość jednostek. Cecha ta powinna również dotyczyć sfery działań lekkiej piechoty. Na chwilę obecną Wojska Obrony Terytorialnej nie są wyposażone w odpowiednie transportowce, które będą mogły być użyte przed bezpośrednim wykonaniem zadania. Zarówno Jelcze, jak i Stary są pojazdami, które nie są przystosowane do działań lekkiej piechoty - duże gabaryty tych pojazdów i duże wymogi paliwowe zwiększają prawdopodobieństwo wykrycia. Dodatkowo duży przedział piechoty (24 Jelcz, 16 Star) naraża na utratę dwóch sekcji lekkiej piechoty przy jednym skutecznym strzale przeciwnika. Zasadnym więc jest inwestowanie w niewielkie samochody terenowe, jakie ostatnio zostały zakupione dla armii (Ford Ranger XLT). Kwestią dyskusyjną zaś pozostaje, czy ten następcza Honkera jest odpowiednim pojazdem, który mogłyby wykorzystać pododdziały lekkiej piechoty. Pojazdy terenowe, które potrzebują jednostki lekkiej piechoty, powinny mieć wysoką dzielność terenową i niewielkie wymiary, które byłyby w stanie przewieźć pododdział sekcji lekkiej piechoty wraz z możliwością przenoszenia różnych środków ogniowych. Przy okazji tego problemu, trzeba również zastanowić się nad problemem logistyki lekkiej piechoty, ponieważ głębokie operacje będą skutecznie uniemożliwiać trwałe i niezakłócony dostęp do zaopatrzenia. Logistyka PWOT musi odpowiadać wymaganiom i być adekwatna do specyfiki działań tej formacji. W związku z tym M. Pawlisiak zwraca uwagę na:

- zapewnienie nowoczesnych rozwiązań logistycznych;
- zapewnienie mobilności, manewrowości i elastyczności logistyki z uwzględnieniem rejonu działalności operacyjnej, działalności wojsk nieprzyjaciela oraz bieżących potrzeb logistycznych generowanych przez jednostki PWOT;
- zabezpieczenie linii logistycznych;
- umożliwienie zaopatrywania pododdziałów PWOT za liniami przeciwnika;
- możliwość absorpcji lokalnych zasobów cywilnych na rzecz PWOT (Pawlisiak M., 2017, Logistyka w Wojskach Obrony Terytorialnej [online]. Źródło dostępne pod adresem: https://yadda.icm.edu.pl/baztech/element/bwmeta1.element.baztech-a77022f8-3613-4f53-99ca-ecb5b6d7413a/c/PAWLISIAK__M__1_.pdf. [dostęp: 22.05.2022]).

Podsumowanie

Wojna w Ukrainie udowadnia, że Wojska Obrony Terytorialnej są potrzebne. Charakter działań lekkiej piechoty jest idealnym uzupełnieniem dla jednostek liniowych, na których spoczywa ciężar walki bezpośredniej. Sposób prowadzenia wojny przez Federację Rosyjską oraz słabości z niego wynikające tworzą dobry obszar działania dla pododdziałów lekkiej piechoty. Głębokie, rozproszone operacje mają duży wpływ na utrudnianie i wyhamowywanie impetu wojsk inwazyjnych, które wymuszają na przeciwniku zaangażowanie dodatkowych sił i środków do zabezpieczenia miękkiego podbrzusza jednostek liniowych. Prowadzi to do sytuacji, że relatywnie niskim kosztem zmuszamy przeciwnika do niewspółmiernie większych nakładów finansowych, sprzętowych oraz osobowych w celu zabezpieczenia tyłów armii lub próby wyeliminowania rozproszonych, niewielkich oddziałów. Dodatkowo oddziały OT mogą osłaniać mniej zagrożone odcinki frontu w oparciu i z wykorzystaniem naturalnych przeszkód terenowych.

Ważną rolą Wojsk Obrony Terytorialnej jest ich charakter ochronny. Specyfika działań grup dywersyjno-rozpoznawczych ma kluczową rolę w sposobie prowadzenia wojny przez Federację Rosyjską. Odpowiednio wyszkolone pododdziały OT mogą skutecznie ochraniać kluczowe budynki i obiekty infrastruktury krytycznej oraz podejmować działania bojowe skierowane przeciwko grupom dywersyjnym. Ponadto czynności patrolowe będą sprzyjać stabilizacji i kontroli terenom położonym za linią frontu.

Oddzielną kwestią pozostaje pozycja, rola i funkcja, którą pełnią Wojska Obrony Terytorialnej w systemie bezpieczeństwa narodowego. O ile słusznym było utworzenie PWOT jako oddzielnego rodzaju SZ RP, tak jednak kwestią dyskusyjną pozostaje dzisiejszy charakter PWOT, ponieważ nie istnieje w Polsce na chwilę obecną system powszechnej obrony kraju. Słuszną koncepcją byłoby utworzenie Wojsk Obrony Terytorialnej jako rodzaju SZ RP, który byłby trzonem tworzącej się powszechnej obrony terytorialnej na wzór Ukrainy. PWOT skupiałby się na przeszkoleniu wojskowym oraz szkoleniach z zakresu ochrony cywilnej społeczeństwa.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Kręcikij J., Lewandowski J., 2015, Organizacja i dowodzenie na poziomie strategicznym i operacyjnym, Kraków, Oficyna wydawnicza AFM KAAFAM.
- [2] Kręcikij J., Wołęjszo J., 2007, Podstawy Dowodzenia, Warszawa, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej.
- [3] *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Wydanie szóste, Warszawa 2008.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

- [1] 21 March 2017, Ministry of Defence, Great Britain *Allied Joint Publication-3.2, Allied Joint Doctrine for Land Operations* [online]. Źródło: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1061959/AJP_3.2_Land_Operations_EdB_V1.pdf [dostęp: 17.04.20-22].
- [2] Decyzja Nr 504/MON z dnia 30 grudnia 2015 r. w sprawie powołania Pełnomocnika Ministra Obrony Narodowej do Spraw Utworzenia Obrony Terytorialnej [online]. Dostępne pod adresem: <https://www.dz.urz.mon.gov.pl/dziennik/pozycja/decyzja-2-decyzja-nr-504mon-z-dnia-30-grudnia-2015-r-w-sprawie-powolania-pelno-mocnika-ministra-obrony-narodowej-do-spraw-utworzenia-obrony-terytorialn/> [dostęp: 21 kwietnia 2022]).
- [3] Gomez R. M., 2003, *Centralized command – decentralized execution: Implications of operating in a network centric warfare environment* [online]. Źródło: <https://www.hsdl.org/?view&did=451978> [dostęp: 16.04.2022].
- [4] <https://armyinform.com.ua/2019/07/25/ukrayina-maye-blyzko-200-tysyach-rezervistiv/> [dostęp: 23.04.-2022].
- [5] <https://carnegieendowment.org/2018/02/22/ukraine-s-toughest-fight-challenge-of-military-reform-pub-75609> [dostęp: 15.04.2022].
- [6] <https://defence24.pl/polityka-obronna/coraz-wiecej-ochotnikow-w-wot> [dostęp: 23.04.2022].
- [7] <https://defence24.pl/sily-zbrojne/rosyjska-ofensywa-na-kijow> [dostęp: 17.04.2022].
- [8] <https://hromadske.ua.translate.goog/posts/u-kiyevi-z-pochatku-rosijskogo-vtorgnennya-vzhespijmali-127-diversantiv> [dostęp: 23.04.2022].
- [9] <https://ips.ligazakon.net/document/JH1V300A?an=9> [dostęp: 17.04.2022].
- [10] https://kodeksy.com.ua/pro_oboronu_ukrayini/statja-18.htm [dostęp: 15.04.2022].
- [11] <https://terytorialsi.wp.mil.pl/faq> [dostęp: 21.04.2022].
- [12] <https://terytorialsi.wp.mil.pl/faq/struktura-i-zadania> [dostęp: 21.04.2022].
- [13] <https://theconversation.com/in-2014-the-decrepit-ukrainian-army-hit-the-refresh-button-eight-years-later-its-paying-off-177881> [dostęp: 16.04.2022].
- [14] <https://uk.wikipedia.org/wiki> [dostęp: 15.04.2022].
- [15] <https://www.aa.com.tr/en/world/ukraines-territorial-defense-trains-civilians-against-possible-hitches-amid-tensions/2495184> [dostęp: 17.04.2022].
- [16] <https://www.cyber.mil.pl/articles/o-nas-f/2018-11-20t-wojska-obrony-terytorialnej/> [dostęp: 23.04.20-22].
- [17] <https://www.economist.com/1843/2022/03/29/i-see-their-faces-a-saboteur-hunter-in-kyiv-remembers-his-victims> [dostęp: 23.04.2022].
- [18] <https://www.globalsecurity.org/military/world/ukraine/btro.htm> [dostęp: 15.04.2022].
- [19] <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/plan-budowy-wot> [dostęp: 21.04.2022].
- [20] <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/zadania-wot> [dostęp: 21.04.2022].
- [21] <https://www.mil.gov.ua/ministry/sklad-zbrojnix-sil-ukraini/sili-teritorialnoi-oboroni-zbrojnih-sil-ukraini.html> [dostęp: 21.04.2022].
- [22] <https://www.ndtv.com/world-news/ukraine-russia-war-locals-shooting-at-locals-ukraine-capital-hunts-russian-saboteurs-2797813> [dostęp: 23.04.2022].
- [23] <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2016-04-25/obrona-terytorialna-17-brygad-35-tys-zolnierzy-nowa-formacja-w-polskim-wojsku/> [dostęp: 21.04.2022].

- [24] <https://www.portalsamorzadowy.pl/wydarzenia-lokalne/strzelnice-pekaja-w-szwach-polacy-chca-sie-szkolic-ale-czesto-nie-maja-gdzie,358739.html> [dostęp: 23.04.2022].
- [25] <https://www.rp.pl/wojsko/art253691-rezerwistow-jest-coraz-mniej-i-sa-coraz-starsi> [23.04.2022].
- [26] <https://www.slovoidilo.ua/2022/01/19/statija/suspilstvo/syly-terytorialnoyi-oborony-chym-zajmatymutsya-yak-tudy-potrapyty> [dostęp: 21.04.2022].
- [27] <https://www.thetimes.co.uk/article/volodymyr-zelensky-russian-mercenaries-ordered-to-kill-ukraine-president-cvcksh79d> [dostęp: 23.04.2022].
- [28] <https://www.ukrmilitary.com/2015/02/batalions-tro.html> [dostęp: 15.04.2022].
- [29] <https://www.ukrmilitary.com/2015/08/tro.html> [dostęp: 16.04.2022].
- [30] <https://www.unian.ua/war/mobilizaciya-v-ukrajini-2022-hvili-mobilizaciji-kogo-prizivayut-za-raz-novini-vtorg-nennya-rosiji-v-ukrajinu-11777784.html> [dostęp: 23.04.2022].
- [31] <https://www.wojsko-polskie.pl/wojska-obrony-terytorialnej/> [dostęp: 21.04.2022].
- [32] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#top> [dostęp: 16.04.2022].
- [33] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303/2014#n2> [dostęp: 15.04.2022].
- [34] *Nowa Strategia obronna Ukrainy*, <https://pism.pl/publikacje> [dostęp: 21.04.2022].
- [35] *Obrona powszechna i kierunek na Zachód. Ukraina z nową Strategię Bezpieczeństwa Wojennego. Analiza*, <https://defence24.pl> [dostęp: 19.04.2022].
- [36] Pawlisiak M., 2017, Logistyka w Wojskach Obrony Terytorialnej [online]. Źródło: https://yadda.icm.edu.pl/baztech/element/bwmeta1.element.baztech-a77022f8-3613-4f53-99ca-ecb5b6d7413a-/c/PAWLISIAK__M__1_.pdf [dostęp 22.05.2020].
- [37] Stachowski M. 2017, *Koncepcja Wojsk Obrony Terytorialnej jako piątego rodzaju Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej* [online]. Źródło: <https://repozytorium.ka.edu.pl> [dostęp: 22.04.2022].